

"Na és?" "No, és?"

TANDORI DEZSŐ: UTOLSÓ POSTA BUDAPEST

A „Na és?” kérdés Tandori Dezső könyvének de Staël festészetéről szóló fejezetében található. Eppen néhány mondatot fordít a festő valamely katalógusából, a festő egyik leveléből talán. Ezeket a mondatokat: „Mondom neked, nyomtasd az elejét, ahogy kértelek. Tedd így, kérlek, javítgatások és törlések nélkül, és hagyd rám a többi... Ha alkotni akarsz, hát alkoss, de ne az legyen, hogy a szememet így sajgatód.” Majd az idézőjel bezárása után így folytatja: „Fogalmam sincs miről van szó” és akkor következik a címbe, meg az első mondatba írt kérdés: „Na és?” Tényleg, mi van akkor, mi történik, merre veszi útját a nyelv, ha fogalmam sincs, miről van szó? De igaz vajon, hogy fogalmam sincs? Vagy csak a dolog könnyebbik vége, ha ezt mondom, mert mondhatom, és ha mondom, máris túl vagyok rajta. Min vagyok túl? Nem lehetek túl rajta, mert ha eddig (218. old) eljutottam Tandori Dezső könyvében, akkor mégiscsak tudnom kell, legyen róla fo-

galmam, hogy miről van szó. Az *Utolsó posta Budapest* című könyvben.

A könyv első mondata: „Mit keresünk könyvünkkel?” A többszám itt nem királyi többes, hanem *beavatás*. Az olvasó beavatása, hogy valamit együtt, író és olvasó együtt, keressünk, mégpedig a „könyvünkkel”. Kettőnk, többünk könyvével. A válasz természetesen az, hogy „az utolsó postát” keressük. „Nem azt az üzenetet, amely az Iszonyú Angyallal érkezik” és „nem azt a helyet, amely...” És „ezt majd megmagyarázzuk”. Együtt magyarázzuk meg? Azt azért nem, mert mire azt hinnénk, hogy ez a könyv kettőnk (az író és az olvasó) közös műve lesz, Tandori *eltávolítja (kiiktatja)* az olvasót, mert azt mondja: „Még sok mindenre magyarázatot kap az Olvasó”. A nagybetű a tisztelet jele, az olvasó személyének járó tiszteleté, amit nem ront le, hogy előbb *beavatta*, majd *eltávolította* a szerzőt. Nem sértődhet meg az Olvasó, amiért hol így, hol úgy bánik vele (*el*, mondom „tandorisan”) a Szerző. Hiszen a Szerző sem jár jobban a könyvvel. Igaz, az ő *kiiktatására* jóval később kerül sor, de sor kerül. Ezt írja Tandori: „A könyvnek is van u. p. állaga (vetülete). Melyik is az? Ahogy te, aki írod, „mellette” (is) vagy, ellenére is, tőle független is. Minden dolgoddal? Nem, nem. Hiszen minden dolgod „átmegy” könyvvé. Célhoz ér. Dolgaidról mégis a könyvtől függetlenül gondolkodsz. Aztán néhány oldallal később: „A könyv” (mondtam társnémnak) „már nem írható

Liget könyvek
Budapest, 1998
252 oldal, 720 Ft

bárhogy. A könyvbe már nem írható bármi. A könyvnek, ennek itt, már megvan a maga rendszere, organizmusa, parancsa... Kilöki a testétől idegen anyagokat". Össze is foglalja ezt (a szerző): „Maga a könyv érdekes csak!!! En már rég nem.” A könyvből, most éppen az *Utolsó posta Budapest* című könyvből – regény?, a trilógia harmadik része?, (ön)életrajzi jegyzetek? –, kilépett a szerzői én, már nem róla szól a könyv, nem az ő londoni, budapesti mindennapjairól, a madarakról sem, Szép Ernőről sem, se Artaud-ról, se de Staël-ről, se Wolsről, bár mindegyikről, fotókról, festményekről, versekről, a nagy angol Ország-hírcikkeitől és még sok minden másról, ám többé, mindaz, ami a könyvben van, nem a szerzőé, hanem a Könyvé. Amiről viszont most csak annyi mondható, fogalmam sincs miről szól. Az u.p.-ról nyilván. De mi ez az u. p. ha nem az Iszonyú Angyallal érkező üzenet? Ha nem az a Wittgensteintől származó „határ”, ami a *Madárzsokéban* és az evidencia-történetekben és sok-sok rajzon (rajzon) található.

De a Könyv nincs magában. A *beavatott* majd *kiiktatott* Olvasó a Könyvvel tér vissza. Tandori Dezső az *Utolsó posta Budapest* című könyvében azt a „történetet” mondta el, amit Roland Barthes *A szöveg öröme* lapjain így fogalmazott meg: „az olvasó születésének ára a Szerző halála”. Tandori az olvasót írta nagy kezdőbetűvel, Barthes a Szerzőt, ami (gondolom) azt jelenti, hogy a „szerző halála” a szerzőnek járó tisztelet, nem sírfelirat és nem búcsúbeszéd.

Érdemes még valamit idézni Roland Barthes könyvéből: „a szöveg több írásból áll össze, különféle kultúrák termékeiből, amelyek dialógusba, paródiába, versengésbe kezdenek egymással; van azonban egy olyan hely, ahol e sokféleség egybegyűlik, ez pedig nem a szerző, mint mindaddig mondogatták, hanem az olvasó: az olvasó az a hely, amelybe az írást alkotó

idézetek beleíródnak, anélkül, hogy akár egy is elvesznék közülük; a szöveg egységét nem az eredete, hanem a rendeltetése adja, ez a rendeltetési hely azonban maga sem személyes: az olvasónak nincs történelme, életrajza vagy lelki alkata, az olvasó pusztán az a *valaki*, aki egybegyűjti mindazon nyomokat, amelyekből egy írás összeáll”. (R. B. kiemelése) Az olvasó nem kaphatja el magát, hiszen a szerző halálával nem lépett a szerző helyére. Az olvasó egy „hely”, ahol a könyv „sokfélesége” egybegyűlik. Ha „hely”, akkor az olvasó az utolsó posta, ahova valaki eljön vagy nem jön el a postáért, a levelekért, az üzenetért. A könyv jelentése csak eddig a „helyig” jár.

Milyen nyomokat gyűjtött egybe az *Utolsó posta Budapest* olvasója? „Különféle kultúrák” az angol, a magyar kultúra, a löverseny-kultúra, különféle művészetek, zene, költészet, festészet, szótárírás termékeit, és ezek valóban dialógikus kapcsolatban vannak egymással, megszólítják, előhívják, kitörlik, parodizálják egymást: versenyben vannak. És mindezek citátumok, jelzett és nem jelzett, valóságos vagy áldézetek, képek, zeneszámok leírásai, minden szó valakinek a szava, Szép Ernőé, Pilinszkyé, Ottliké, Nemes Nagy Agnesé, Karinthyé, Wittgensteinné, Thomas Bernhardé, és – alig hagyható említés nélkül – Tandori Dezsőé. Sok tehát az ismerős hely a könyvben, olyan idézetek íródnak az olvasóba, mint „hely”-be, amelyeket Tandori idézett már korábban vagy máshol, hiszen Tandori, mint Wols „önmaga archívumvezetője”, óriás „idézet-lajstroma” van, minden könyve ilyen nagyszabású „idézetlajstrom”. Roland Barthes fontos megfigyelése, hogy azon a „helyen”, ami az olvasó, semmi sem vész el e lajstromról, ami nem azt jelenti, hogy minden olvasó a Tandori-archívum minden darabját megőrzi, hanem azt jelenti, hogy az olvasónak nincs „történelme”, se „életrajza”, se „lelki alkata”, mert nem én,

vagy te, vagy ő az olvasó, hanem az olvasó az a „hely”. Régi Tandori-olvasók az új könyvben, mondatról mondatra korábbi Tandori-olvasmányokra ismernek, minden ismerős már, a lovak, a madarak, az életrajz, a küzdelem a szesszel és a dohánnyal, a Tabán madártemetője, az alagút, a híd, az adriai Jesla, a régi Belgrád, a vonatozás Bécsig, az angol szállodák, mintha Tandori „elírta volna maga elől” ezt a könyvet (is). Csakhogy azt is tudni kell, az azonos (a megírás, az olvasás különböző időpontjában) nem identikus. Ezt Tandori így fogalmazza meg: „De hát csillag-keresés mindmegannyi elválasztó jelünk is (itt így a könyvben, ha csillag), akkor is, ha nyomtatottan egyformák ezek a jelek. (A festék más, másik, az oldal száma eltér, a papír rostja... és Szép Ernő a tudója, mi minden még.)” És azért sem identikus az azonos, mert „A misztikum élménye mindenkihez végképp külön-külön szól” – írja Tandori. Az idézetlajstrom ilyenformán végtelen, és a Tandori-archívum, amelynek ő maga a vezetője, labirintus, és csak annyiban tekinthető át, tehát csak annyiban van „formája”, amennyiben a labirintus „áttekinthető”, ha már nem járható át. Ebben a labirintusban találhatók mindazok a nyomok (idézetek és ön-idézetek), amelyekből („azonos” nyomokból és jelekből) minden Tandori-írás, minden Tandori-próza, a trológia harmadik (?) könyve is „összeáll”.

„No, és?” – kérdezem Tandori szavaival. Egy idézőjelbe írt mondat után következik a kérdés. Nem lehet tudni, hogy ki mondja, írja ezt a mondatot. Csak az idézőjel jelzi, hogy valahonnan származik a „Vallani magamról”. Elvárás, megbízás, előírás, minden lehet. És erre válaszol a fenti kérdés: „No, és?” Ezt mondja még Tandori: „Pont itt tartok, nem egyebütt. Ennyire és ennyire van a falutól a másik falu a postával. Lehet, valaki úton van épp innentől odafelé, onnét haza. Vagy egyebütt. Neki beszélek?” Mindez az elvárás

„szétszedése”, akár azt is mondhatom „dekonstrukciója”. De miféle elvárásokat szed szét Tandori (könyve)? Ezt is leírja: „Ezek a viták! A költészetben: a magyar igény (a prózában is): kerekdedség, mint a színészi szinkronnál az ajak a hangra, a „hűség” (jó isten!), a komplettéria igénye; a művészet míves megformáltsága mint erkölcsi erő.” Aztán példát is mutat arra, ahogyan a magyar író „visszacsatol, szervezeti dolgozatát, tessék, legyen plasztikus, ugye”. Nem a hagyománnyal, a megszokással, az előírással, a kánonnak vélt elvárással áll szemben, hanem elvárást teremt, kánont hoz létre, és lám, hány ezer meg ezer oldal kellett ahhoz, hogy legalább vele szemben (és másokkal szemben se lehessen) ilyen „magyar igényekkel” fellépni. Ha Tandori azt mondhatta, a könyv az érdekes, „én már rég nem”, ha vállalta a szerző halálát, amivel az olvasó születésének árát fizette meg, ha annyira egybeírta az idézeteket és a „saját” szavakat, hogy „könyvként” már el sem választhatók egymástól, akkor nem az „elvárásokra” válaszolt, nem a kánonnal szállt szembe, hanem (ismétlem) „elvárásokat” teremtett, kanonizált egy más-milyen beszédmódot, amely nem „írói” beszédmód, hanem csak „beszéd”, csak „írás”, melyben azt fejezi ki – a festőről szóló szavait parafrázálom –: nem bírta ki, hogy ne abszolút az írásnak éljen, s ez utóbbi abszolút élményig mehetett neki mégis. Tandori nem csatol vissza, nem szervezeti dolgozatát, nem akarja, hogy mondata plasztikus legyen, nem is akar vallani, és a hűséget sem ismeri. Tandori az írásnak él, miközben mindent, jót és főként rosszat „tud” az írásról. Ez a tudás az Iszonyú Angyal üzenetének ismerete, nem bölcsesség, de evidencia-törvényt. Tandori így és ilyen („élményig”) magyar író.

Bányai János